

Lidská adaptabilita

Mgr. Mikoláš Jurda, Ph.D.

Adaptace

Proces, kterým získá organismus ve svém prostředí určitou výhodu

- platí pro jednotky od jedinců po populace
- dočasná nebo trvalá
- získaná během krátkého období nebo během úseku života
- fyziologická, strukturální, behaviorální, kulturní změna, která zlepší výkon v daném prostředí
- evoluční/genetická – pokud má stres vliv na mortalitu nebo fertilitu

Základní termíny

AKLIMACE

- změna pozitivního charakteru v důsledku jednoho, experimentálně navozeného stresu

HABITUACE

- postupná redukce odpovědi v důsledku opakované stimulace
- může platit pro celý organismus stejně jako pro jeho část
- podstatou je učení – změna odpovědi na nový stimul
- v dlouhodobém měřítku má za následek negativní vedlejší účinky

AKLIMATIZACE

- změna v průběhu života, která sníží zátěž ze strany klimatu nebo komplexního stresu z prostředí

Základní termíny

VARIABILITA

- různorodost, genetická, fenotypová (morfologická ...)

PLASTICITA (FENOTYPOVÁ PLASTICITA)

- schopnost v rámci daného genomu vytvořit různé formy (morfy) po stránce morfologie, fyziologie i chování

ADAPTABILITA

- schopnost se účelně přizpůsobit změně prostředí

ADAPTACE

- přizpůsobení se změněným podmínkám (proces i výsledek)

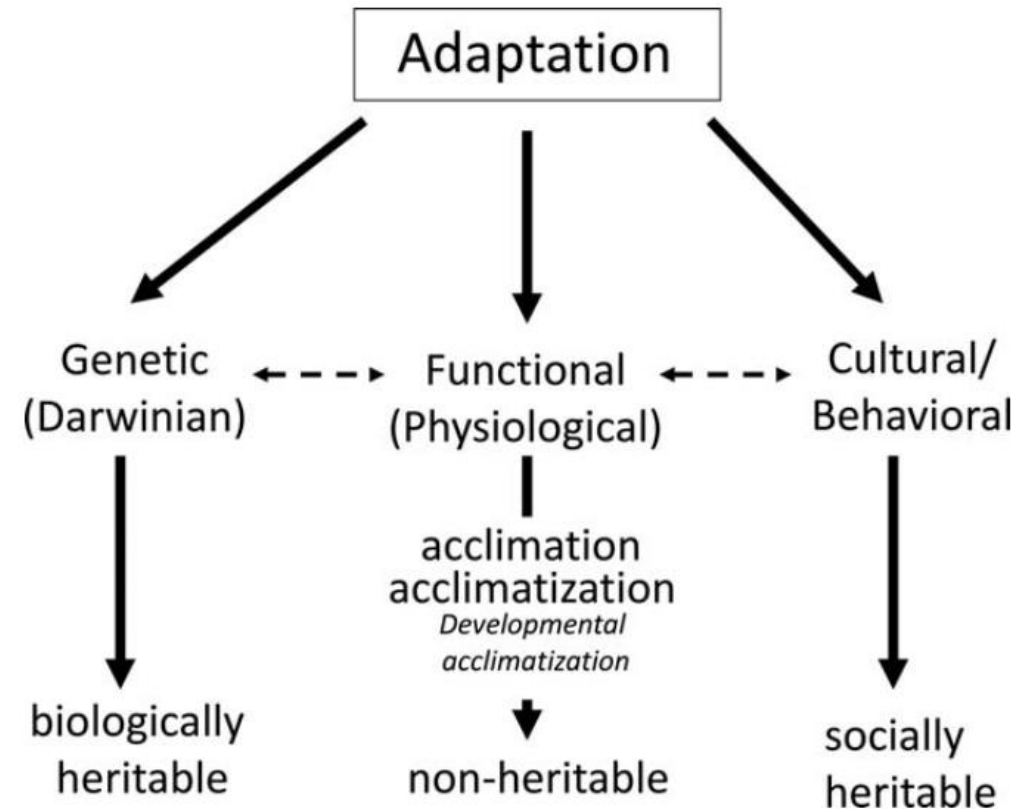
Základní termíny

VÝVOJOVÁ ADAPTACE/AKLIMATIZACE

- nevratná změna, která je výsledkem působení faktorů (stresu) v průběhu vývojové fáze organismu
- využívá plasticity organismu – čím mladší organismus je a čím silnější je stresor

AKOMODACE

- odpovědi na stres z prostředí, které ale organismus znevýhodňují v jiných oblastech
- např. (Muehlenbeiner 2010): nedostatek leucinu ve stravě → snížená syntéza a výměna proteinů → snížení celkové schopnosti odolávat silným stresům – obecně nevýhodné

Základní termíny

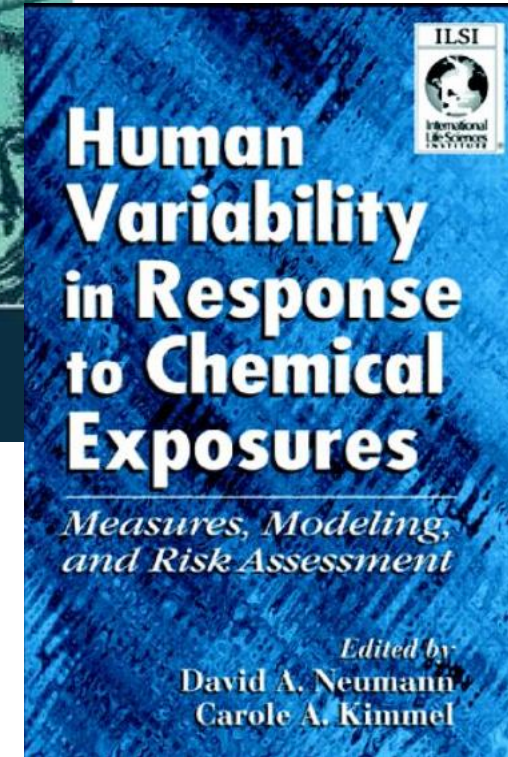
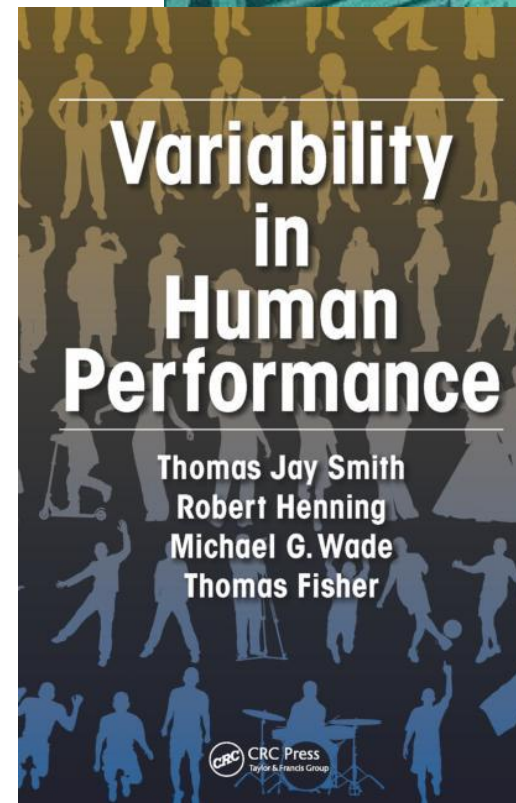
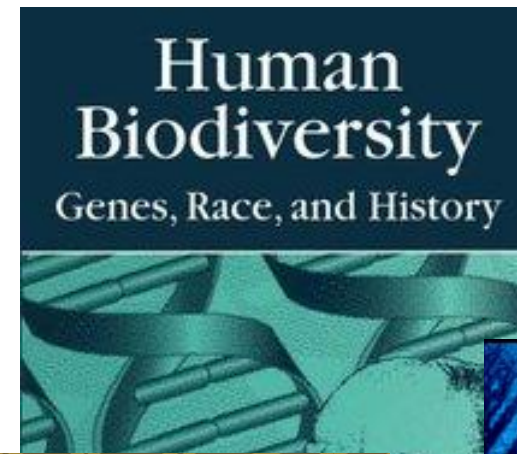
Podstatným úkolem antropologie je:

- vysvětlit vztah genetické a morfové variability jako produktu procesu adaptace lidských populací na podmínky prostředí
- odlišit účelné (adaptce) a náhodné procesy. Jelikož v evoluci působí jak náhodné procesy, vyvolávající neúčelné změny, tak přizpůsobování se organismů jejich prostředí, variabilita je vždy dána kombinací obou procesů.

Význam studia lidské variability a diverzity

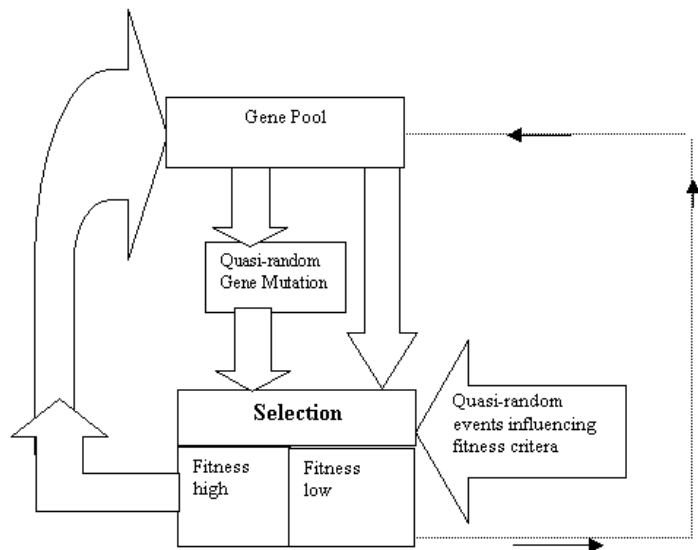
(KROMĚ AKADEMICKÉHO STUDIA PŮVODU ČLOVĚKA)

- medicína
- psychologie
- technika/průmysl/komerce
- sport...
- mezinárodní kontakty
- adaptace na podmínky civilizace
- (strava, pohyb, učení, komunikace, sociabilita, sexualita ...)
- Osídlení okolního vesmíru?

Adaptace a variabilita

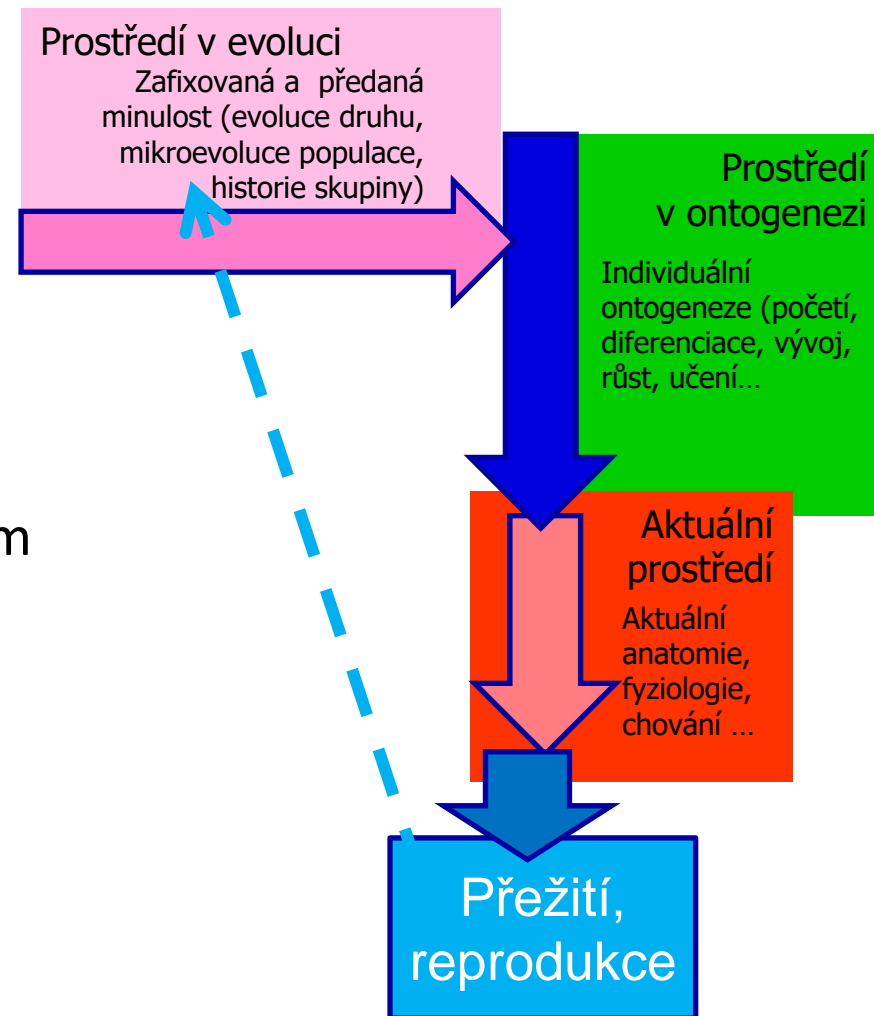
Konvenční mutačně selekční (neodarwinistický) model evoluce

Mutace není zdrojem evoluční změny – mutace není adaptací. Mutace je změnou na vlákně a mezi mutací a adaptací je spousta procesů

1. Náhodná mutace
2. Výhodný protein
3. Výhoda nějakého nositele – při konkrétním a výlučném mixu ostatních alel
4. Rozšíření mutace mezi potomky
5. Evoluční změna

Obecně – pozor na rétoriku **genocentrismu!**

Evoluční psychologie a behaviorální ekologie

- Člověk byl formován selekčními silami
- Tyto síly formovaly i mentální procesy a chování
- Poznání lidské variability/přirozenosti s pomocí testovatelných hypotéz, často na zvířecích modelech

EVOLUČNÍ PSYCHOLOGIE

- struktura našich vyvinutých psychologických adaptací
- univerzálie
- funkční design

BEHAVIORÁLNÍ EKOLOGIE

- výstupy našich adaptací
- variabilita
- vliv na fitness

EVOLUČNÍ PSYCHOLOGIE

KOGNITIVNÍ PSYCHOLOGIE

- akce jsou výsledkem mentálních procesů
  - mozek je složitý počítač pro zpracování informací

EVOLUČNÍ BIOLOGIE

- složité struktury se vyvíjejí postupně

Moduly

- stovky až tisíce podprogramů pro jednotlivé problémy (rozsahem srovnatelné s anatomii)
- každý řeší nějaký adaptační problém
- vyvíjely se v jiných podmínkách
- od společného předka
- ne na všechno je modul

Evoluční psychologie

- jak se naše psychologické adaptace uplatňují v podmínkách dnešních kultur – například hodnocení atraktivity, které nemusí souviset s úspěchem v současné společnosti
- u kačen například slepé sledování prvního hýbajícího se objektu
- u člověka **jsou chyby jistě obdobné** (např. strach z hadů a pavouků, současně s přijímáním opravdu nebezpečných věcí)

10 Klasifikace lidského chování z hlediska evoluční psychologie v závislosti na adaptivnosti chování v původním prostředí a přínosu tohoto chování ke kvalitě lidského života dnes. Otázkou zůstává, co je „kvalita života“ a kdo o tom rozhoduje (upraveno podle Crawford 2000).

Evoluční psychologie – adaptační výzvy

PREDÁTOŘI

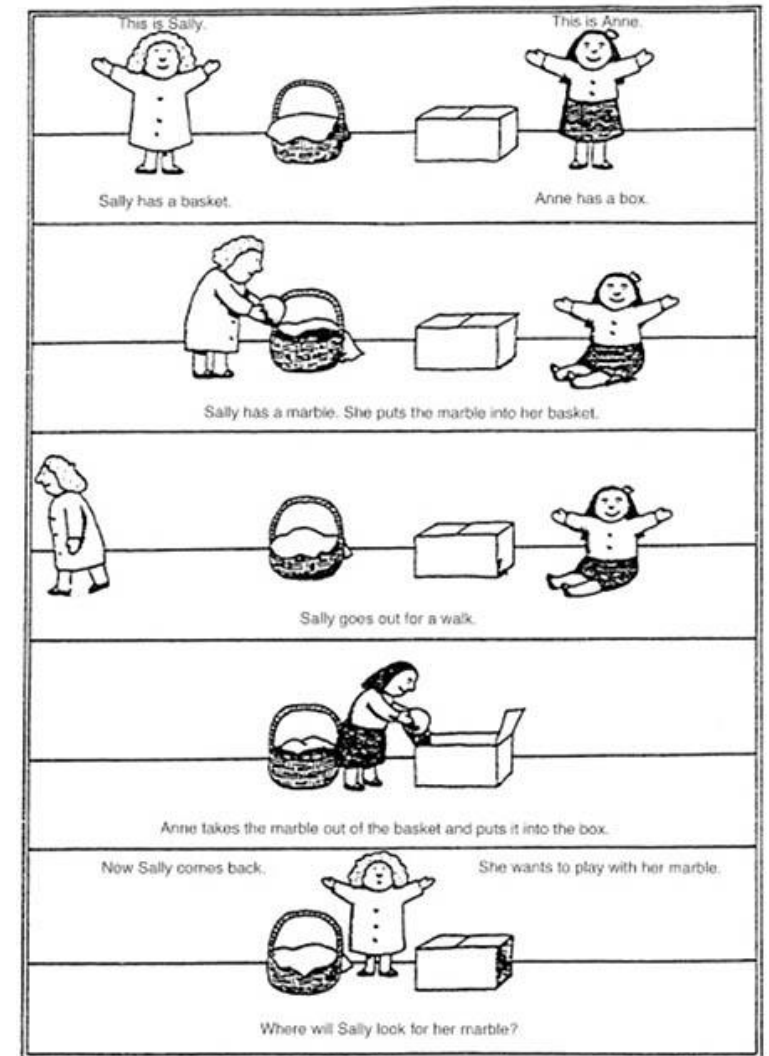
- rychlé vs. přesné vyhodnocení ohrožení predátorem

POTRAVA

- preference jídle

ALIANCE

- rozponání free-riderů
- Theory of mind – modul pro čtení myšlenek druhých (Sally-Ann test)

(Leslie a Frith 1985)

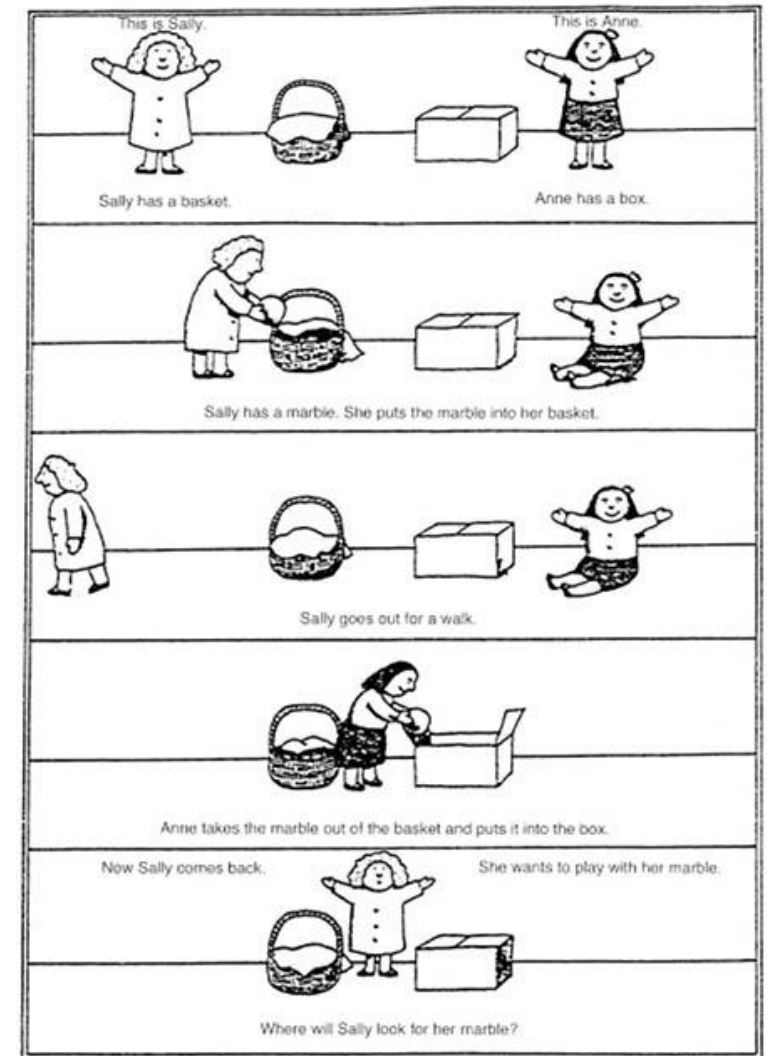
Evoluční psychologie – adaptační výzvy

KOMUNIKACE

- modul univerzální gramatiky – univerzální pravidla

PARTNER

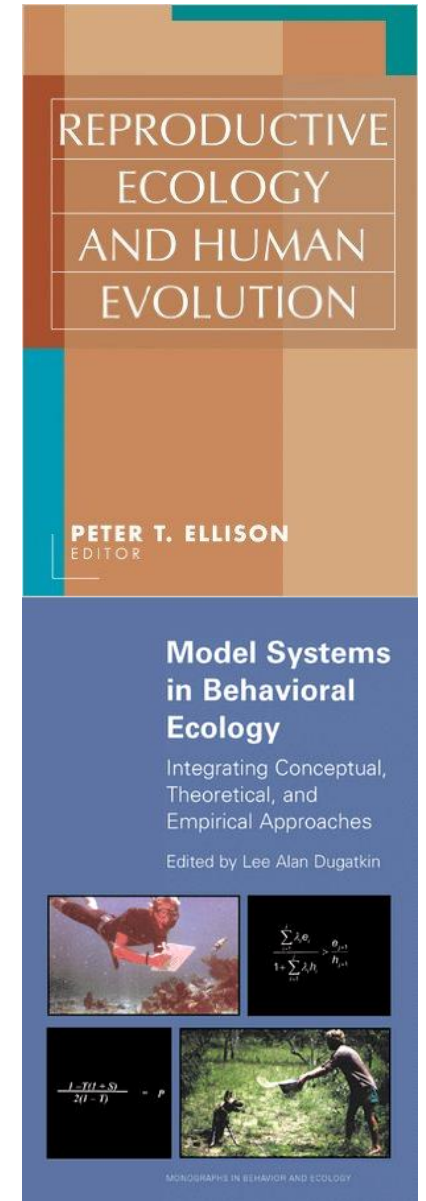
- nepřímé hodnocení genů
- WH ratio 0,7
- hodnocení ochoty investovat do dítěte

(Leslie a Frith 1985)

Behaviorální ekologie člověka

- vychází ze zoologie, etologie a behaviorální ekologie
- s pomocí matematických modelů zkoumá, jak různé formy znaků, např. chování, ovlivňují fitness (vitalitu/mortalitu a reprodukční úspěch)
- modeluje selekční tlaky minulosti

Behaviorální ekologie člověka

- *counting babies approach*
  - kvantitativní modelování pro hledání optimálního chování a reprodukční strategie
  - obracejí se na domnělý přírodní kontext minulosti
- Samozřejmě s otázkou, jestli to takto modelovat lze.
- Méně zaměřením na samotné mechanismy – neřeší, jak aktuální psychické pochody u člověka odpovídají našim evolučním adaptacím

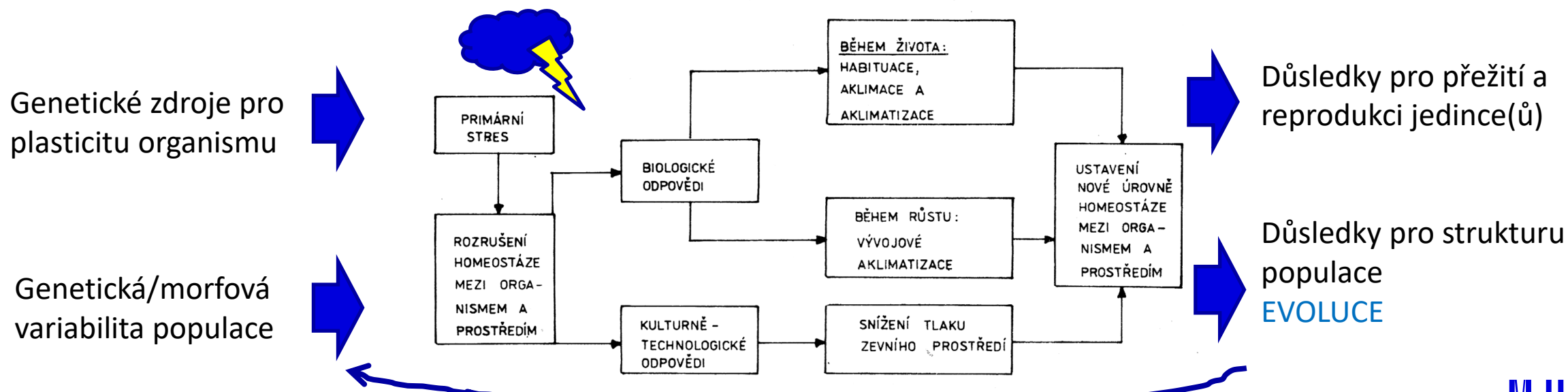
System adaptací

Základem všech životních funkcí je homeostáza na individuální úrovni (interaktor)

Primární stres - změna podmínek prostředí a porušení homeostázy

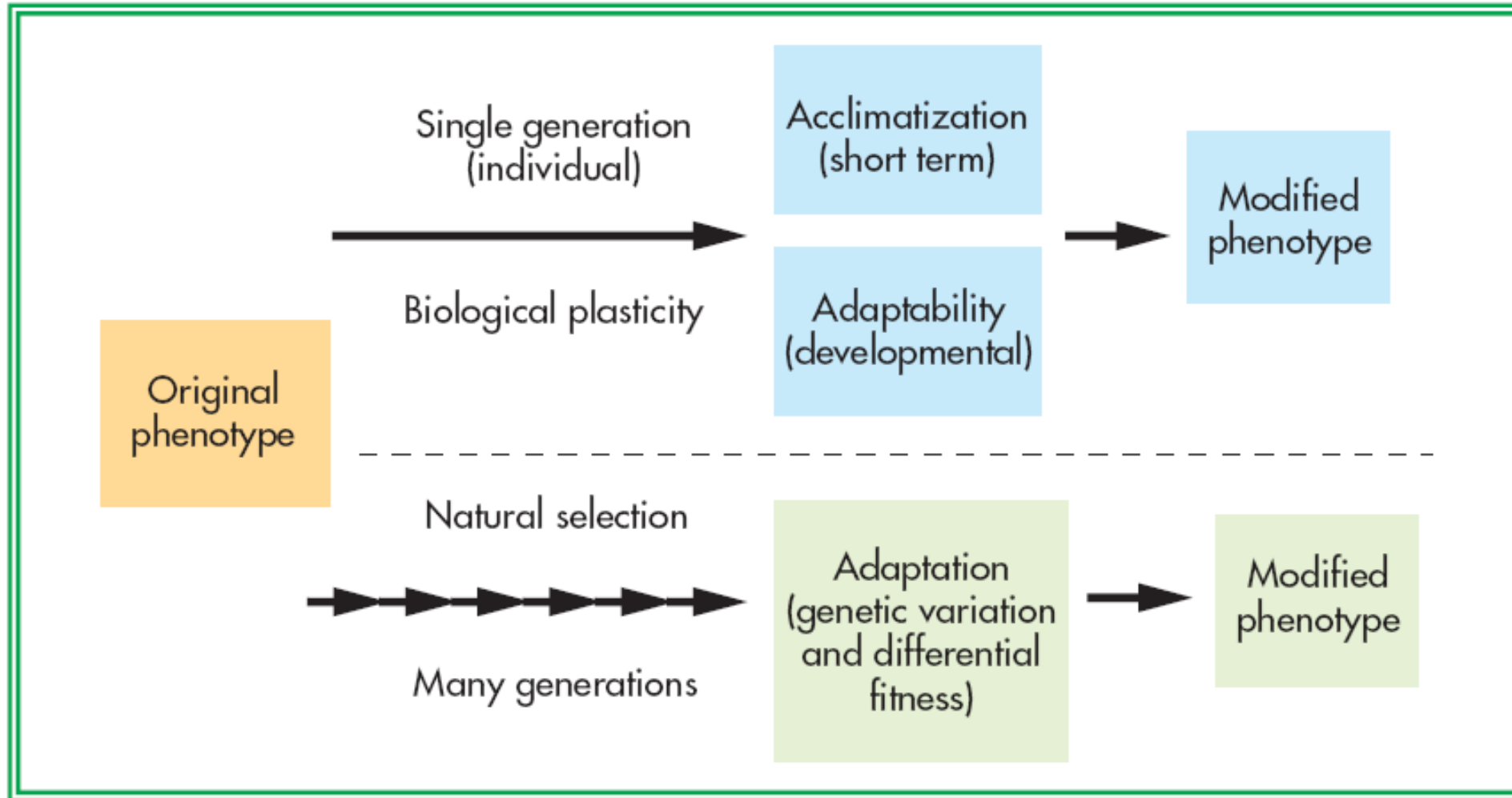
Odpověď biologická (fyziologické, aklimace, aklimatizace, vývojové adaptace až genetické/evoluční adaptace) a **kulturní** (technologická, sociální);

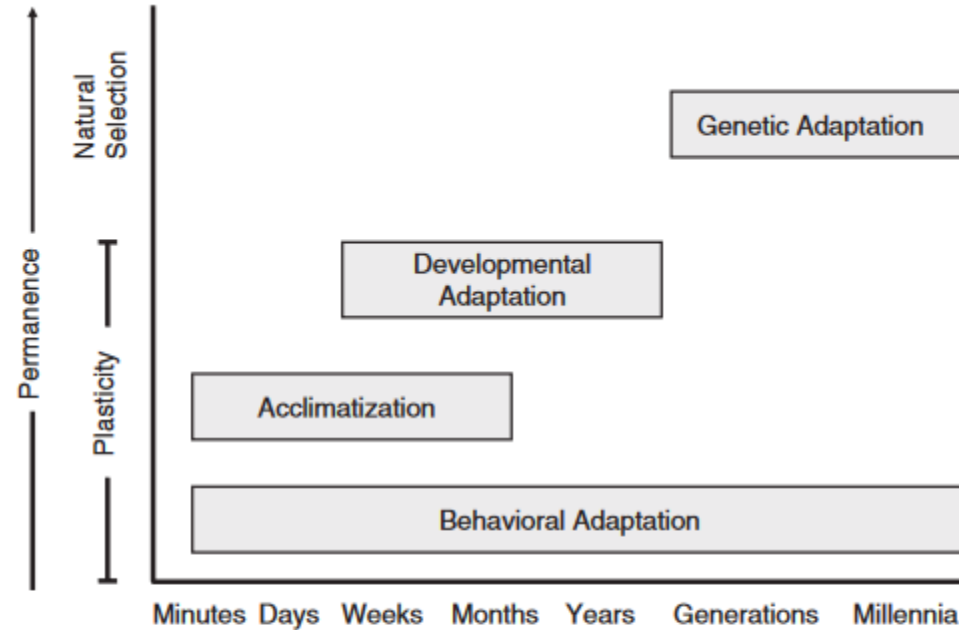
Obnovení homeostázy (v krátkodobé, střednědobém a dlouhodobém rozsahu).

System adaptací

Figure 1.1 Modes of adaptation showing the different timescales at which different types of adaptations occur. Acclimatizations and developmental adaptations occur during the lifetime as a result of plasticity, and can take from minutes to years to occur. Biological plasticity can involve physiological, morphological, and epigenetic changes. Humans also exhibit a high degree of behavioral plasticity, which can lead to adaptations over the short or long term. Genetic adaptations occur over generations as a result of natural selection. Adapted from a figure created by Jodi Lyons and Cynthia Beall, which was adapted from Gluckman et al. (2009b) and Thomas (1975).

(Stinson 2012)

Dělení adaptací

A) ADAPTACE FYZICKÉ A FYZIOLOGICKÉ – KRÁTKODOBÉ A STŘEDNĚDOBÉ

Mechanismy: fyziologické, morfologické a jiné změny organismu v krátkém a středním časovém horizontu

Oblast zájmu: fyziologie, fyziologické antropologie, ergonomie, sportovní antropologie ...

B) ADAPTACE FYZICKÉ ONTOGENETICKÉ (VÝVOJOVÉ);

Mechanismy: vývojové prenatální a postnatální a růstové změny, nastavení metabolismu, učení imunitního systému, učení chování ...

Oblast zájmu: pediatrie, růstové antropologie, auxologie, vývojové psychologie ...

Dělení adaptací

C) ADAPTACE EVOLUČNÍ (GENETICKÉ)

Mechanismy: mutace a přírodní výběr - natural selection, pohlavní výběr sexual selection (jiné evoluční mechanismy: tok genů, genetický drift)

Oblast zájmu: populační genetiky, paleoantropologie, evoluční antropologie, behaviorální ekologie, evoluční psychologie ...

D) ADAPTACE BEHAVIORÁLNÍ/KULTURNÍ;

Mechanismy: změna chování, migrace populace, kulturní inovace, kulturní difuze ...

Oblast zájmu: etologie, sociální psychologie, demografie, sociální a kulturní antropologie ...

Dělení adaptací podle stresoru

ABIOTICKÉ FAKTORY PROSTŘEDÍ

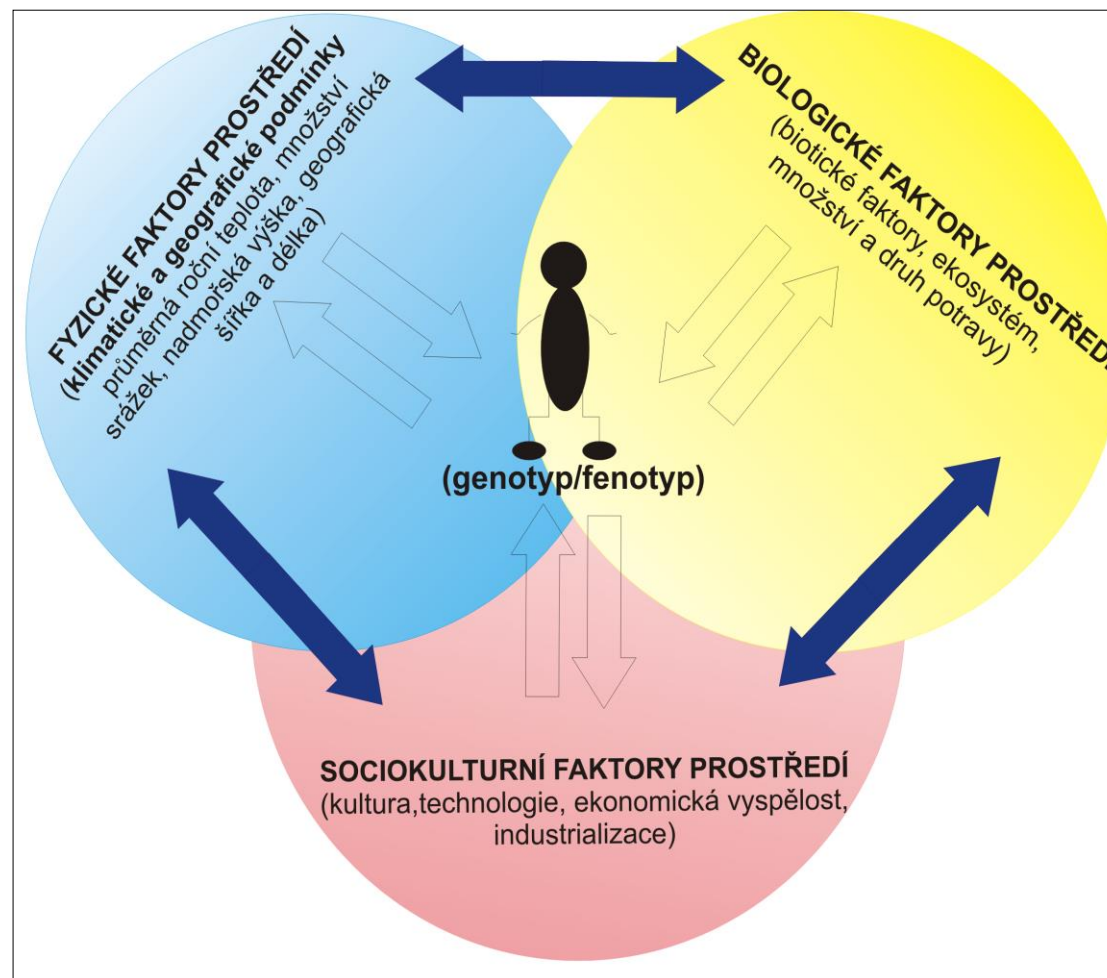
teplota, tlak, nadmořská výška, sluneční záření
(fyziologické mechanismy, velikost a tvar těla,
„barva“ kůže, ochlupení ...)

BIOTICKÉ FAKTORY PROSTŘEDÍ

predátoři, paraziti, zdroje potravy
(trávení, imunitní systém, kognitivní vlastnosti ...)

SOCIÁLNÍ FAKTORY

Ekonomická kompetice, Sexuální partneři,
Kulturní selekce
(kognice, komunikace, inteligence ...)

Adaptace jako interakce

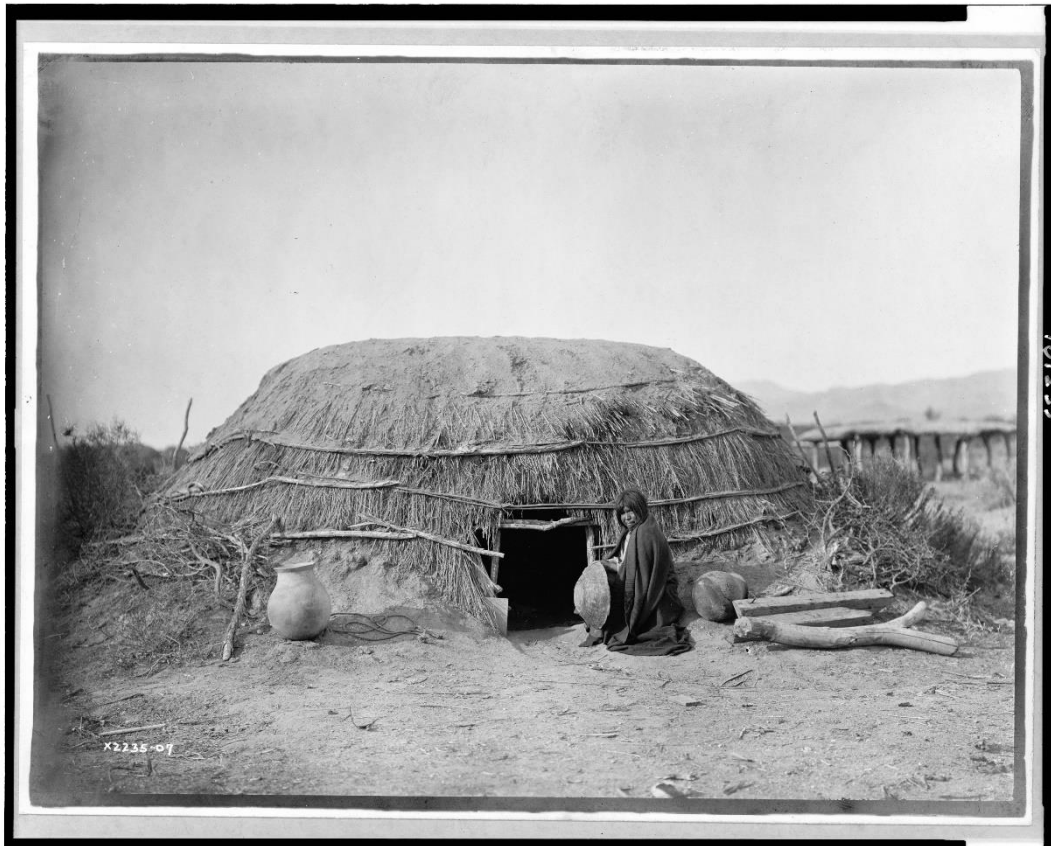
AKTUÁLNÍ PROCES V „PŘÍMÉM PŘENOSU“

- časný příchod jara na severní polokouli → změna vegetačního období rostlin v důsledku posunu vzestupu teplot (ostřice Grónsku začíná rašit o 26 dnů dříve než před deseti lety)
- Rostliny – vegetační cykly závisí na teplotě
- Sobi – tahy závisí na délce dne
- Sobi jsou závislí na vegetaci – pastva v době vhodné pro mláďata
- Když se dostanou na pastviště, jsou odkvetlá a mají kratší dobu na vytvoření tukových zásob na zimu

Indiáni Pima (*Othama*)

JEDNA POPULACE VE DVOU DVĚ PROSTŘEDÍCH

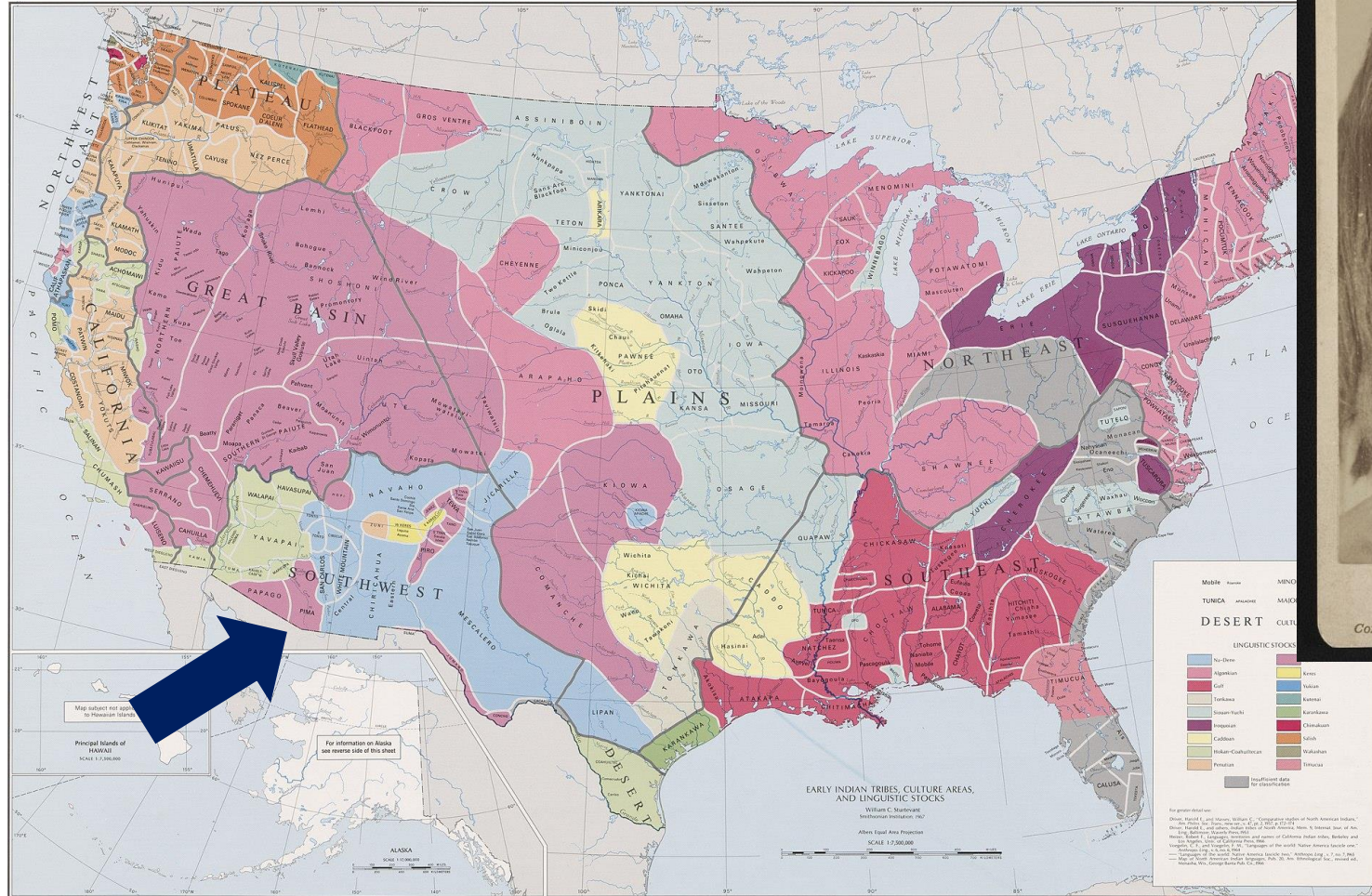
(Edward Curtis, 1907; Library of Congress)

(Buehman a Hartwell,
Library of Congress)

Indiáni Pima (Othama)

JEDNA POPULACE VE DVOU DVĚ PROSTŘEDÍCH

(Buehman a Hartwell, Library of Congress)

Indiáni Pima

JEDNA POPULACE VE DVOU DVĚ PROSTŘEDÍCH

- od lovců a sběračů k životu v civilizaci v průběhu jednoho života – jedna z nevyšších incidencí cukrovky II. typu
- velký poměr obézních lidí – ne evoluce, ale změna podmínek

